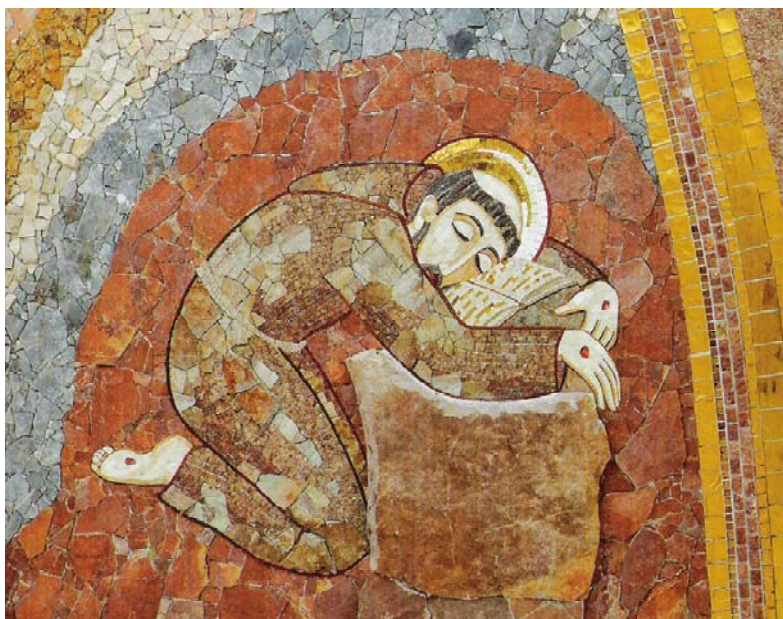

RECERCA

62

PAPINI ES TROBA AMB FRANCESC D'ASSÍS

Fra Frederic Raurell

PAPINI ES TROBA AMB FRANCESC D'ASSÍS

FRA FREDERIC RAURELL

Giovanni Papini (1881-1956) és un dels escriptors més importants de la Itàlia del segle XX. Inicialment ateu i escèptic, experimentà una conversió al cristianisme cap el 1920. Des de llavors, fou un difusor de les conviccions cristianes. El present article descriu l'impacte que suposà per a ell la coneixença de Francesc d'Assís.

Catòlics i no catòlics, practicants o indiferents, ateus o agnòstics reconeixen en Francesc d'Assís una figura dominant de la història universal. Són innombrables els artistes i les persones de talent que en un determinat període s'han trobat amb el Pobriçó quasi per una misteriosa cita. És el secret de l'espiritualitat del fill de Pietro Bernardone que, per les seves precises característiques, no redueix les persones en sèrie, els hi salva la seva identitat.

L'estudiosa Felice Maria Rossetti en la seva obra *San Francesco vivo*, recull una sèrie de testimonis d'homes i dones del temps modern que, arribats per les més diferents circumstàncies i motius a la ciutat d'Assís, en aquesta fascinant ciutat d'Umbria se sentiren rodejats d'una arcana força que els canvià. Ernest Renan ho havia comprès quan en el desembre de 1884 escrivia: «Tenim necessitat de sant Francesc, si el sabem cridar, tornarà entre nosaltres. Els frares d'Assís des del segle passat han proclamat que ell hi era, que estava vivent en el sepulcre, esperant de baixar entre nosaltres.»

Giovanni Papini, pobre i prematurament vell

Papini segueix la llista dels que es deixen fascinar pel Poverello al llarg dels segles. La gent de la Toscana i de l'Úmbria el sentien com de casa, el «gran veí», com el definia Dante: «Il nostro grande vicino».

El literat, poeta i filòsof Giovanni Papini neix a Florència el 1881 i mor en aquesta bella ciutat el 1956. Recorda amb respecte i veneració la figura del pare, no així la de la mare, morta el 1935. L'ambient familiar era poc religiós. Sovint repetia: «Io non sono stato mai bambino. Non ho avuto fanciullezza». Des dels sis anys era nomenat «il vecchio». Però ja des d'aquesta edat escrivia ambiciosos petites obres; als nou anys componia versos. Però només en el 1896 començà a traduir les seves obres en italià toscà i a imprimir els seus diaris en plom amb l'amic poeta Ettero Allodoli. El setmanari *La Rivista*, el mensual *Sapientia*, amb el suplement *Il Giglio* són els primers documents i testimonis d'un jove amb tendència enciclopèdica, capaç de passar d'un argument a un altre: polític, religiós, literari, filosòfic i artístic. A les escoles estatals obtingué el diploma de mestre, perquè la situació econòmica de la família no li permetia freqüentar la universitat. Però fins i tot des d'aquesta situació d'estretor econòmica, el jove miop somniava horitzons més esperançadors.

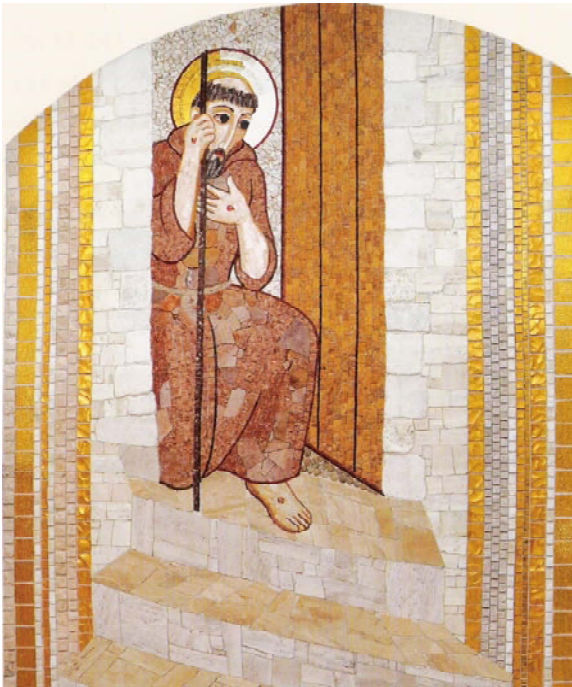
El Papini literat, filòsof i publicista

En aquells temps la cultura científica i filosòfica era encara positivista: la tasca de la ciència era la comprovació dels fets, refusant tota metafísica. Però ben aviat Papini entengué que «il positivismo non basta per chi voglia avere una vita spirituale completa».

Començava aleshores l'edat de les revistes. Naixia la *Critica*, de Benedetto Croce (1866-1952), filòsof de la cultura, que ha donat un ulterior desenvolupament a la dialèctica de Hegel. Aquesta revista es convertí en òrgan i bandera de l'idealisme: redueix tota existència al pensament i només atribueix realitat als continguts de la consciència.

En aquest mateix temps Papini creà la revista *Leonardo*, òrgan i bandera d'un obscur i indistint estat d'ànim de joves insatsifets, un xic eixebrats, inconformistes i indiferents. A partir de la fundació de *Leonardo*, restarà sempre constant en tots els moments de la vida de Papini l'aspiració de l'«agire sul mondo e sugli uomini», segons expressarà ell repetidament.

Després de la seva conversió i del seu encontre amb Francesc d'Assís, s'entendrà millor que la literatura, la poesia i la fantasia creadora no havien de ser mai en Papini exercici solitari, estetitzant i complagut: sentia la necessitat de la companyia dels altres. En el 1904, quan aparegué la *Logica* de Benedetto Croce, trencà amb dolor tota mena de relació amb el cèlebre pensador i acadèmic napolità, preferint a les que ell anomena teories «tautològiques i filistees» de l'idealisme, la màgia que el deixava abatut i desil·lusionat, infinitament trist en la seva dura condició de misèria i d'impotència. És el que parlen algunes de les seves publicacions més significatives d'aquell temps.

Amb les obres dels anys 1906-1912 el Papini poeta, assagista, filòsof i novel·lista es féu conèixer per l'altura del seu geni i per la singularitat de certes posicions seves enfront de la literatura, de la filosofia i de la religió. En aquests tres camps tingué sempre alguna cosa a dir, per bé que sovint en un to de bronca i en un esperit anorreador.

En literatura és el que es pot llegir en l'obra mestra *Un uomo finito*, que es convertiria en el «llibre emblemàtic» del jove escriptor, un llibre de confessió i desconfessió. Li conquistà el primer gran èxit per l'esperit i l'estil de la seva prosa sincera, honesta, comunicativa, rude, però no vulgar, amb fortes dosis d'humor, però a voltes també d'ironia, per bé que mai cruel. Molestava quan feia aquest tipus d'afirmacions: «Quasi tutti gli scrittori italiani hanno scritto cose che non sentivano e in una lingua che non parlavano». Papini, en canvi, escrivia en una llengua parlant i escrivia sobre coses que vivia i sentia. S'autodefinia com un «uomo finito perché non era riuscito ad essere un uomo infinito». Anava panteixant a l'encalç d'una certesa i d'una fe i d'una veritat, «fins i tot pobra, però que em faci tocar la substància més íntima del món i de Déu, si és que existeix».

La irrupció de Papini en el camp de la literatura fou, com diu ell mateix, «come un savoroliano brucciamento della vanità». Magre, pàl·lid, esperitat, no tenia l'aspecte de la persona inspirada, però serena. D'una manera típica i característica el descriu Pla: «En els ambients dels cafès que freqüentava, sempre rodejat de joves, les seves faccions singularíssimes d'home lleig semblaven entrar en la normalitat: enormement miop, amb uns vidres de cul de got, el front bombat i prominent d'heredosifílic, els cabells escarolats i ventejats, la boca tocada de cinisme i de puerilitat, discordat de camisa, amb el vestit abonyegat, nerviós i escanyolit, tenia totes les condicions en aquell món de derelictes, per a estar *à la page*». Era el món que ell necessitava, barrejat amb gent lletraferida per parlar no únicament de literatura italiana, sinó, sobretot, estrangera amb una fogositat i turbulència que el convertien en *L'altra metà*, desesperat de la *La vita di Nessuno*, segons els expressius títols que dóna a dues obres dels anys 1911 i 1912, i que tenen força d'autobiografia.

En el 1913 se separa de la *Voce* i funda amb l'inquiet i docte Ardengo Soffini (Florència 1879-1964), pintor, literat i anticlerical, *Lacerba*, en la qual la desesperació de l'home que no volia morir arriba al paroxisme. Però li era impossible el suïcidi perquè estimava massa la vida i, paradoxalment, l'aniria estimant sempre més fins a l'últim,

fins i tot quan ja quedà reduït a una mena de cuc emmurallat dins el cos paralític.

Els seus articles blasfems sobre Jesucrist a *Lacerba* entraven dins d'aquest esperit i del clima de la publicació que ell i el seu amic havien creat. Amb to incendiari posava a prova amb fúria iconoclasta «il conformismo, la tradizione, il patriotismo, il devozionismo religioso, infantile e integrista». I, tanmateix, poesia, pàtria i fe foren després de la Primera Guerra Mundial els tres ideals als quals restà sempre fidel, malgrat el risc d'aparèixer ell mateix com a xerraire i conformista.

A causa de les seves diferents i incòmodes tares físiques només participà en la guerra com a periodista, manifestant-se ben aviat i sorprenentment com a narrador agut i comunicatiu. Però en el 1917 es pogué transferir amb la dona i les dues filles a Roma continuant en la tasca de periodista, i treballant en la redacció del diari *Il Tempo*. Però Papini enyorava la culta vivacitat de Florència i la sana i serena pau del camp. Per això es retirà en la bella Bulciano, on escrigué una de les seves obres que tingué més èxit i més divulgació: *Storia di Cristo* (Florència 1921). Era el llibre de la conversió com ell reconeix clarament: «L'odio, tal volta, non è che l'amore imperfetto».

El «retorn» a la fe no es deu ni a capgirament ni a pesera, sinó perquè Papini havia vist que «Cristo è tradito e, più grave ancora di ogni ofesa, dimenticato... Donde l'impulso di ricordarlo e di difenderlo». Era una nova aventura a la qual es llençava amb el cap descobert, però sentia que començava una vida més difícil i unes obligacions més fatigoses.

El lent procés vers la conversió

Papini abraçà, en certa manera, de bell nou el cristianisme desafiant crítiques, sentint la pèrdua i distanciament d'amics. És cert, hi tornà sol, ben sol amb la seva ànima i amb la seva ploma. S'imposà per la

pròpia força i acabà suscitant atenció, admiració i fins simpatia, però també aversió, dures polèmiques i airades convulsions en el món de l'art i del pensament, no sols a Itàlia, sinó també a l'estranger. Finalment en el 1937 el govern italià, per bé que feixista, reconegué la grandesa i qualitat d'un antifeixista nomenant-lo acadèmic d'Itàlia. Es començà a considerar Papini com un home de primer pla en l'art i en la cultura italiana.

També nasqueren sospites no simplement sobre la sinceritat de la seva conversió, sinó de l'honestat i legitimitat de certs mitjans per a les polèmiques més agres i aferrissades. Al llarg d'aquestes polèmiques, Papini recordava que molt menut encara anava a l'església prop de casa seva, però sense gaire devoció i distret per tantes coses. En canvi, s'emocionava i sentia gran respecte i admiració per la gran sala de lectura de la principal biblioteca de Florència.

Tanmateix, encara nen, podia afirmar de ser un home per al qual Déu no serveix per a res, Déu no ha existit mai. Era un ateisme precoç, originat probablement de les lectures arreligioses i irreligioses, entre els quals n'hi havia que desautoritzaven «científicament» els relats de la Bíblia. A això s'ha d'afegir la literatura anticlerical, que criticava i es burlava sarcàsticament del clergat, principalment diocesà, titllat de «pecore nere». Però, com hem apuntat ja anteriorment, la incredulitat i anticlericalisme del pare i de la mare demanen i exigeixen que al fill no se li ensenyi religió. Papini mateix parla en *Un uomo finito* de la «mancata fortuna di avere un amico con anima religiosa».

El Papini encara nen, el Papini adolescent sentia un deler incontenible de saber, d'entendre. Aquest impetuós ardor de saber-ho tot li gelà, encara infant, els afectes i els sentiments, els religiosos, sufocats per la prepotència de l'intel·lecte, i els humans. El *saber* fou en Papini abans que l'*estimar*, i fos quin fos en ell l'amor, certament que el seu primer saber fou essencial a la seva manca de formació religiosa, que mai no tingué en la seva joventut.

El mateix Papini confessava en un to lamentatiu: «Sapere, saperlo tutto. Ecco la parola del mio disastro: tutto!»

Tal com hem senyalat ja abans, sobre la conversió de Papini aparegueren immediatament comprensibles reserves. Convertit sí, però portat pel seu temperament a un cristianisme combatiu en tots els fronts. Sota l'impuls de Domenico Giuliotti inicià el seu antiil·luminista *Dizionario dell'Omo salvatico*, Florència 1923, que en la intenció de Giuliotti i Papini, «cattolici cannibali» com eren nomenats, havia de convertir-se en una espècie d'enciclopèdia reaccionària.

Papini confià a la fe, que difícilment pot ser anomenada «fe reconquistada», la tasca urgent de la certesa que s'havia d'«imposar també als altres» de manera absoluta, dràstica i fins i tot violenta. Irruència i irascibilitat que a voltes portaren Papini més enllà de les fronteres d'aquella veritat que es proposava defensar, però que no podia ser la veritat de l'Evangelí.

Malgrat la conversió, en l'esperit de Papini restaven molts interrogants. Considerava que no podia pensar com l'historiador i polític italià Cesare Cantú (1804-1895), autor de la cèlebre *Storia Universale*, Milà 1889, i agafar set dies dels jueus i que amb un màgic *fiat* aparegués el paradís terrestre. És conscient que no n'hi ha prou amb explicar el principi de l'univers segons Moisès, sinó que s'ha d'explicar també segons la ciència. En aquell moment, la ciència Papini la veia personalitzada en el cèlebre astrònom francès Camille Flammarion (1842-1925), autor de la popular *Astronomie Populaire*, i Charles Robert Darwin (1809-1882), autor de la coneguda forma d'evolucionisme. Aquests dos autors principalment obriren a Papini un camp d'estudis, al qual es lliurà amb passió, dedicació i entusiasme.

Però en un cert moment la seva incontenible curiositat es bifurcà. Ell mateix confessa: «Cascai da una parte nella letteratura comparata, dall'altra nella religione». Començà a llegir i llegir, a devorar llibres, a escorcollar per posar en evidència, sense eufemismes, «els errors, les contradiccions, les mentides, les ridiculeses, les proves ingènues i prepotents, de les quals n'estan farcides aquelles planes que es diuen inspirades per Déu».

És en aquest temps que encara escriu moltes pàgines contra la religió cristiana, malgrat començar a entreveure que potser serà el cristianisme la religió que finalment haurà d'abraçar.

Les seves dures invectives contra l'Església catòlica ell mateix les considera ostentació juvenil i reflex de l'ambient antireligiós de la família: «Tutto in lingua toscaneggiante, in un tono di canzonatura e di

polemica, un po' come *L'asino* di Guerrazzi, che in quel tempo io leggevo con gran piacere».

Eren els anys en què la plebs romana intentà llençar el cadàver de Pius IX a les aigües del Tíber. Era el temps en què Giosuè Carducci (1835-1917) era nomenat membre del Consiglio Superiore dell'Istruzione

Publica i l'excapellà Giuseppe Ardigò era cridat pel ministre de cultura Antonio Baccelli a ocupar una important càtedra de filosofia.

El problema religiós, tant abans com després de la conversió, ocupà sempre l'aguda intel·ligència d'aquest inquiet i polèmic florentí ja des de la seva adolescència, i una vegada esdevingut madur serà l'agulló que més li turmentarà l'ànima. Més endavant confessarà que Déu no fou mai absent d'aquest llarg i dolorós procés, en què les tenalles del dubte l'escanyaven.

La seva absència de les classes de religió impartides per un capellà de la «quinta elementare» i la justificació que donà al seu company jueu són prou significatives: «El meu pare és ateu». Però al mateix temps li confessava la seva torbació interior: «¿Per què el meu pare no accepta que jo el respecti segons vol la religió cristiana?» Davant la gent podia semblar un jove sense problemes, però el seu interior estava corsecat en una lluita sense treva. En el més pregon del seu interior, cor i intel·ligència, sent el fibló constant d'unes preguntes que finalment li fressaran el camí per a l'encontre amb Francesc d'Assís.

Mentrestant la desfeta del seu ambicions i potser infantil enciclopedisme li ocasionaren un cert descoratjament, que li feren prendre la decisió de dedicar-se als estudis filosòfics. Començà per la psicologia, que plasmà en l'obra: *La teoria psicologica della previsione*, Florència 1902. A través de diferents etapes analitzà algunes teories, ja sigui la del pessimisme (que a Papini mateix quasi el portà al pessimisme), la del monisme, com a negació de la diferència essencial entre Déu i el món, i la del pragmatisme: l'únic criteri de veritat són els efectes pràctics del coneixement. Però Papini s'ocupà també de màgia, de sociologia, d'estètica, d'art, de política, d'etnografia, d'astronomia... Era una mena de Leonardo da Vinci en petit. Però el problema teològic hi era sempre, Déu el perseguia, però també ell buscava Déu. En aquest sentit no se sentí inclòs en la frase isaïana, que ell repetia en llatí: «Inventus sum a non quarentibus me¹».

---

¹ He estat trobat pels que no em buscaven.

En el llibre *Il crepuscolo dei filosofi*, testimoni de la profunditat dels seus estudis juvenils, s'abraona amb esperit combatiu i sever contra els «pensadors» que confonen filosofia i religió o, pitjor encara, que volen crear una espècie de religió filosòfica com Auguste Comte. I ja abans, en la publicació *Il Regno* de 1926 escriu:

«Amb quatre axiomes ni provats ni provables d'un materialisme groller i prehistòric, que es fa passar per l'últim producte del pensament, tot amb frasotes de l'espiritualment inconscient Voltaire, acompanyades d'alguna figura obscena o amb vulgars expressions, es creuen capaços d'enderrocar aquell profund món espiritual que ha estat el cristianisme o aquella admirable organització que ha estat l'Església catòlica, malgrat febleses i indignitats d'alguns seus representants... *Se la religione può essere argomento di dubbio, non dovrebbe esserlo mai di scarnio.*»

Aquestes paraules palesen un gran respecte pel cristianisme, malgrat que en el terreny de l'anticlericalisme la seva ploma hagi escrit pàgines corrosives i càustiques.

És també d'aquest temps la publicació en *Leonardo* de l'atrevit article «L'ideale imperialista», on exalça la força humanitzadora del cristianisme. Entre altres coses, llegim:

«Vosaltres enteneu la força en sentit soldadesc, segons Cèsar o Napoleó. Vosaltres menysteniu la força espiritual, la victòria intel·lectual o dels sentiments... El profeta de Natzaret, el somniador jueu, vencé i venç sense espasa i sense arc.»

Esperava trobar la pau interior i intel·lectual en el modernisme, que aleshores vivia un moment interessant a Itàlia, amb figures com el filòsof i apòstol Giovanni Semeria, l'exegeta Salvatore Minocchi, el

teòleg i biblista Giovanni Genocchi, etc.; però tots foren condemnats durant el pontificat del papa Sarto, Pius X. Tanmateix, Papini restà obert als senyals positius que aquí i allí rebia del cristianisme. L'impressionava la celebració d'alguns sacraments. Així, per exemple, en ocasió de la celebració del seu matrimoni amb una bella i profunda reflexió homilètica d'un intel·ligent sacerdot, culte i bon pedagog, que sapigué comprendre i respectar la posició de l'inquiet Papini. El nostre florentí a la primeria esguardava amb simpatia i esperança el modernisme dels autors catòlics en el camp de l'exegesi bíblica, de la teologia i de la filosofia. Tanmateix, la lectura dels escrits d'Alfred Loisy, sobretot els referents als evangelis, el començà a fer dubtar de certes exageracions. Exponents d'aquesta fase religiosa són els dos articles que publica, el primer sota el títol «La religione sta da sè» en *Rinnovamento*, 1910, dens article contra la filosofia de Benedetto Croce, que considera la religió com una filosofia infantil. El segon article, publicat també a *Rinnovamento*, 1912, amb el títol «Dove mettere la morale?», que formalment és una carta adreçada als modernistes de Roma que havien fundat la revista *Nova et Vetera*. Amb aquest escrit se separa definitivament d'ells.

És aleshores que comença a definir-se més clarament a l'opció cristiana. És el que reflecteixen les següents paraules:

«Ero tornato con una certa simpatia verso il cristianesimo.»

Semblaven superats els últims símptomes de resistència a la Llum. Aquí i allí en els seus escrits s'entreveïen indicis de cansament en la resistència. L'agonia era llarga i aferrissada, la mort segura, una mort que se li convertirà en vida, una foscor que li esdevindrà llum. Se sentia fill de múltiples recerques intel·lectuals i religioses, com el fill de les llàgrimes de Mònica: Déu esperava l'ocasió.

I heus aquí l'esclat de la Primera Guerra Mundial. Enfront del terrible espectacle de tantes ruïnes i de tants sofriments, Papini esguarda amb profunda tristesa l'espectacle desolador de la mort, de la violència, del sofriment, de tants heroïsmes absurds en una guerra fratricida, que

havia d'afeblir definitivament Europa. En aquests moments rellegeix Tolstoi i Dostoievski, que refusen aquesta terrible guerra en nom de l'Evangeli. Són aquests dos «messiànics» autors russos que el mouen a llegir i meditar el Sermó de la Muntanya. Troba en les paraules de Jesús la salvaguarda segura contra l'absurd i els odís i la regeneració d'una Europa embrutida pels egoïsmes. Ho manifesta en el que escriu:

«En un primer moment el cristianisme em semblà un remei als mals de la humanitat, principalment d'Europa. Seguint en les meves solitàries i persistents angoixes i reflexions, vaig acabar persuadint-me que Crist, mestre d'una moral tan oposada a la nostra, no podia haver estat només un home. Crec que fou en aquest moment que intervingué l'acció secreta però inefable de la gràcia.»

Tanmateix, encara havien d'arribar molts parèntesis intel·lectuals i espirituals: caigué diferents cops en una llarga via de desviacions, d'insídies, de desànims. Però finalment arribà al port serè de l'Evangeli. L'home Giovanni, pensador, escriptor i artista ho va saber plasmar amb profunditat i bellesa en la *Storia di Cristo*, clara i bella afirmació d'art i pensament. Sobre aquest punt hi ha una seva lírica significativa:

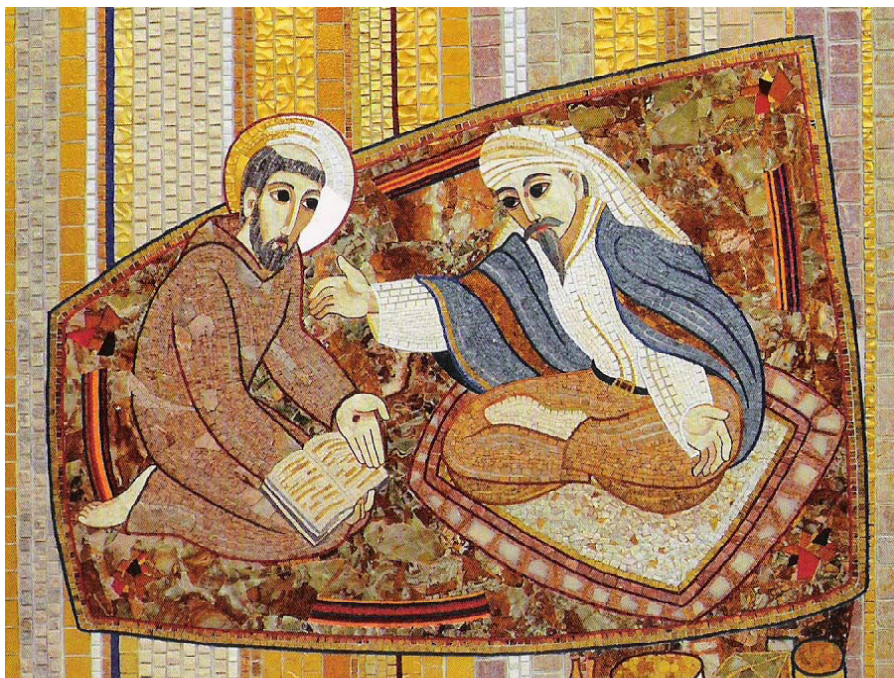
«Nell'alta notte agostana
sotto il perlato brividio,
fuori dalla mia tara
inginocchiato, ricobbi Iddio.

...

Dentro di me la superbia disfarsi
sentivo tutta e nel fulvido abissò.
Vidi come Francesco –o mi parve– due mani schiodarsi
dal tronco nero del mio crocifisso.»

Després d'haver iniciat aquest procés de conversió, Papini, en la seva ànsia de ser «mestre», i no solament d'estil literari, es dedicà a la tasca d'apassionat apologeta amb forts contrastos de llum i ombres. Fou així que nasqué el llibre *Sant'Agostino*, Florència 1929, *Dante vivo*,

Florència 1933, i diferents volums que recollien els seus nombrosos articles: *Gli operai della vigna*, Florència 1923, etc. Es pot dir que els seus escrits fruíen d'una gran difusió en els més remots indrets d'Itàlia i d'Europa, principalment França i Catalunya. En 1929 fundà una altra revista, *Il Frontespizio*, on continuà amb intensitat la seva passió de polemista incansable. El seu llenguatge brillant i eficaç feia passar inobservades les esclertes doctrinals. Allò que més el caracteritzava es percebia en les seves obres més originals com *Gog*, Florència 1931, diari d'un bàrbar milionari i maníac. El llibre és un judici particular sobre el món modern, que, negant o refusant el cristianisme, intenta les més inversemblants i ridícules experiències. La visió negativa i el desconsol s'agreuja en el *Il libro nero*, Florència 1951. Papini frisava, en part, per justificar la seva conversió, per veure aparèixer damunt la terra el Regne de Déu. Era el seu un capteniment apocalíptic infantil. Mentrestant havia caigut sobre Itàlia l'obscura tempesta de la Segona Guerra Mundial, durant la qual ell, antifeixista convençut des de la primèria, havia sofert molt per a si mateix i per als altres.

Fou aleshores que amb renovat fervor, conjuntament amb un grup de joves, creà una revista amb el quasi títol apocalíptic *L'ultima*. En aquesta publicació Papini vessa la seva desesperada esperança. Així com vint-i-cinc anys enrere demanava amb vehement fervor el retorn de l'Home-Déu, ara amb «irruent temeritat» demana i augura una segona Pentecosta. En *Il diavolo* demana per al Gran Rebel no l'ensorrament en el glaciari infernal, sinó en el foc de l'infinít amor diví manifestat per Jesús de Natzaret i Francesc d'Assís.

Encontre i aproximació de Crist

Al llarg de l'escrit he senyalat diverses obres de Papini. En els nombrosos treballs de literat i filòsof inquiet del gran escriptor florentí, en una segona etapa de la seva vida s'endevina la curiositat de Papini per saber qui era Jesús de Natzaret, per veure'l, per escoltar-lo. L'autor florentí que la filosofia del seu temps, després de l'escola analítica anglesa i de la logística vienesa, després de l'experiència existencialista neoidealista i historicística, no està en condicions d'oferir una metafísica, un sistema absolut on l'home pugui trobar una seva explicació. Papini considerava que ja en el seu temps tota metafísica era idolatria: adorar com a absolut quelcom que és producte de nosaltres mateixos.

Contagiat, encara que no en fos plenament conscient, del clima modernista de l'època, Papini afirmarà repetidament que el discurs filosòfic-metafísic sobre Déu no és crida, però és que ni tan sols és sobre Déu, sinó sobre un déu fet a imatge de l'home, d'un home culturalment condicionat. El discurs-crida era, segons Papini, l'autèntic sentit de tota la *Summa* de St. Tomàs, segons el qual teologia no era un discurs sobre Déu, sinó sobre la relació home-Déu.

Papini considera que la reflexió cristiana sobre Jesucrist ha d'anar acompanyada i seguida per la reflexió sobre Déu. L'anunci que Jesús és el Senyor porta automàticament a fer reentrar Jesús en el quadre conceptual de Déu. Papini, però, creu que continuar el discurs sobre Crist a l'interior d'un discurs sobre Déu fa córrer el risc de desfigurar el Crist: ja no és *aquell Jesús*, amb tota la seva irrepetible originalitat

humana, sinó el fill de Déu deduït filosòficament de la representació mono-cultural del Pare. Això Papini ho veu particularment evident en la teologia moral: aquesta ha estat la ciència que estudiava el lícit i l'il·lícit sobre bases prevalentment jurídic-naturalístiques.

Papini es lamentava que Crist en la nostra moral «ha avuto ben scarso rilievo, se pure ne ha avuto alcuno». Creu que l'home que cerca Crist no ho fa a l'interior d'un quadre cultural donat; el cerca com a alliberador de models culturals, políticament opressius i contingents. El nostre florentí insisteix que l'anunci cristià que troba en els evangelis no és un catàleg de tesis, no és una teodicea; és l'anunci que aquell Jesús, aquella persona concreta és el Crist. En la lectura que Papini fa del Nou Testament hi troba una Església conscient que porta un anunci capaç de ser entès per cultures i filosofies diferents. És més, el seu és un anunci que no és ni cultura ni filosofia definitives: «c'è una persona definitiva, Cristo». Però també per això Papini considera que la fe en Jesucrist, acollir la seva proposta, necessàriament ha de ser un fet polític de l'ara i de l'aquí. Perquè, de fet, és un Déu que refusa ser el recolzament de tota estabilitat cultural, estructural i filosòfica. Un Déu que revelant-se com a vida i no com a doctrina, no pot ser usat a l'interior d'una cultura, com a garantia de validesa perenne o font d'incontrastat domini.

Per a descriure el seu itinerari de fe, el seu itinerari que el porta a l'encontre amb Crist, es pot dir que la primera afirmació que es troba aquí i allí en els seus escrits és que per a ser cristians s'ha de ser homes. I aquí Papini fa un lúcid autoexamen, una lectura correctora de si mateix: «Essere uomo significa non essere incapace di dominare i propri stati d'animo e le proprie intime pulsioni, non essere schiavo dei propri stati d'animo, dei propri istinti, foss' anche sotto il patrocinio di qualche ideologia in corso». I prossegueix encara, com si estigués descrivint el seu procés de conversió:

«Ser home és també descobrir un empelt d'absolut en nosaltres mateixos, en aquesta autonomia enfront dels elements contingents de la quotidianitat».

Papini, que sent els sacsejaments del modernisme enfront d'una Església jeràrquica anquilosada, té observacions prou modernes en l'obra *Lettere agli uomini di papa Celestino VI*. L'Església necessita ser portada pels cristians per ser ella mateixa i mantenir-se a l'alçada de la seva missió. I per això diu: «Come potrebbe altrimenti sussistere, se non in maniera marginale, chiusa nella roccaforte delle sue credenze, tagliata fuori dal mondo del pensiero, senza nulla dargli e nulla riceverne?» És a dir, per a Papini els cristians creuran en l'Església i en la seva missió perquè creuran en Jesucrist. I així pot afirmar que la descoberta íntima de qui ha estat Jesucrist és per a ell i per als altres homes del seu temps condició indispensable per esdevenir cristians. El nostre autor era conscient que per a descobrir el Crist hi ha d'haver un coneixement de les Escripures i de la cultura religiosa de l'època.

Després del seu encontre amb Crist, en els diferents i variats escrits de Papini, es percep cada vegada més nítid un regne de Déu que ell veu no com una promesa, de la qual ha d'esperar la seva realització, i això d'una manera passiva. L'escriptor florentí considera que tot es juga en la nostra història d'homes: la història és l'únic lloc en el qual es construeix el regne de Déu. L'Apocalipsi no diu que la terra serà substituïda pel cel, sinó que hi haurà un cel nou i una terra nova. Sovint repetia que Jesús «non era uomo di ordine, perché gli uomini di ordine non amano l'amore».

Encontre amb Francesc d'Assís

L'encontre amb Crist i amb Francesc d'Assís no treu res del geni creador de Papini. Per convèncer-nos n'hi ha prou amb llegir algunes de les belles pàgines de la ja esmentada *Storia di Cristo*, on l'ardor del neòfit que ha trobat Jesús de Natzaret i Francesc d'Assís resta en perfecta harmonia amb la incontenible embranzida de la creació artística. Hom se n'adona fàcilment confrontant el maniple de poesies *Opera prima* (1914-1916) amb *Pane e Vino* (1921-1926). Tal confrontació porta a reconèixer en Papini una més ampla i rica força de possibilitats poètiques, recognoscibles només de la seva conversió a l'Evangelí. És

aleshores que sent la necessitat de reconèixer a la «divinitat» de la poesia aquesta tasca:

«Recompondre de mica en mica, per bé que d'una manera imperfecta i confusa la bella unitat esmicolada per la desobediència dels nostres progenitors i restablir l'aliança entre totes les coses, entre l'home i Déu, entre l'home i la terra, entre l'home i els animals, com volia Francesc d'Assís, i escarrassar-se a refer la germanor volguda pel Creador.»

La poesia i les gloses artístiques en general són proclamades per Papini com un succedani del paradís perdut. Cronològicament és quelcom que s'esdevé amb més intensitat després del seu encontre amb Francesc d'Assís. És el Papini millor, enemic de la idea que la poesia només ha de ser l'abandonar-se a l'inconscient, per bé que els sons que la componen donin a l'oïda un plaer harmoniós nou. És a partir d'aquesta

idea que trobem la seva més bella i profunda creació poètica i literària, que pot figurar en les pàgines més notables d'una antologia del segle xx.

Manifesta la joia cristiana en la poesia que dedica a la seva filla gran, anomenada Viola, en complir aquesta els vint anys:

«...»

Traverso i tuoi sorrisi, io conobbi la prima
volta, Viola bella, la letizia paterna.
Vicino alla tua vita, da questa ignuda cima,
io ripresi la strada ove l'uomo s'eterna.
Or que salì al meriggio della tua fiorecenza
sognando gioie e sorti che il tuo cuore non sa,
torno consolato, all'intatta innocenza
tua, che mi rinsegna ogni persa potestà.»

Aquestes i tantes altres inspirades ratlles palesen l'enriquiment de noves excavacions d'inspirada i profunda sensibilitat enfortida després de l'encontre amb Francesc i Crist. En aquesta nova etapa de Giovanni Papini hi ha molt marcada la presència de la figura i de l'obra del fill de Pietro Bernardone, Francesc d'Assís. I això malgrat que el temperament i el caràcter de l'escriptor florentí fossin molt diferents. Això es fa prou evident si es pensa en la suavitat i mansuetud del Poverello d'Assís confrontades amb la irascibilitat, intransigències i agres polèmiques de Papini en el camp literari, polític i religiós. Són prou conegudes les seves demolidores i sarcàstiques sortides contra aquest o aquell altre autor en el món de les lletres i del pensament filosòfic i fins i tot teològic. Amb tot, és cert que pensant en l'obra de Papini en un primer moment hom potser se sent més inclinat a relacionar-lo temperamentalment amb Jacopone de Todi que amb Francesc d'Assís.

Dos temperaments i dos caràcters ben diferents es troben. L'escriptor florentí se sent atret per la figura de Francesc d'Assís potser per raó de contrastos. Probablement la fibra espiritual del florentí no era tan diferent de la del Sant d'Assís. El Papini decidit, lluitador per atènyer els seus ideals potser no era tan diferent del fill de madona

Pica. El mateix Papini creu encertat el judici negatiu que la prima *Vida* de Celano fa de la família de Francesc.

La realitat de la vida del nostre escriptor és complexa. És decidit, però també tímid, és polèmic, però no pusil·lànim ni fariseu. Per a ell l'adversari no és mai un enemic: sap pregar pels adversaris; abans que perdonar sap demanar perdó, sense que això signifiqui que és un invertebrat espiritual. Si la personalitat de Papini és així, s'ha d'admetre que tenia una «anima naturaliter franciscana».

Així podrà dir d'un dels que fou senyalat adversari seu, Giuseppe Vannida:

«Giuseppe Vannida è morto di molte malattie e di povertà irrimediabile... È un altro pezzo di vita mia che sparisce. Così, pezzo a pezzo, prima dell'ultima morte, si muore.»

Abans, doncs, del seu encontre amb Francesc d'Assís, era una persona de rica i cordial humanitat. En Papini l'amor a la veritat o allò que ell creu que és la veritat, no anul·la l'interlocutor, a qui veu sempre com a persona en el seu misteri que s'ha de respectar.

Ell mateix, que s'autodefinia com «omo selvatico», en el curs de les seves dures i inacabables polèmiques amb Benedetto Croce, confessava en 1932, després d'haver transcorregut dies en l'eremitori de la Verna:

«Può darsi che io alle volte sia stato ingiusto con lui, almeno nell'espressione dei miei dissensi, trasportato dalla galloria giovanile e, se questo fosse, ne faccio pubblica ammenda e gli chiedo francescanamente perdono. Ora, se ne persuade, Benedetto Croce non mi ispira più avversione o dispetto, ma un profondo rispetto e una sincera pena. Anche l'antagonismo crea un legame e degli obblighi. E ho voluto scrivere queste pagine (*Il Croce e la Croce*) proprio per lui, con la

speranza che egli voglia riesaminare certi problemi, restituire con maggior simpatia certe vicende e certe anime, colla speranza, non disgiunta dalla preghiera, che arrivi anche per lui, meglio disposto ad accogliere l'opera della Grazia...»

Quan escrivia aquestes belles paraules des de l'eremitori de la Verna, que palesen un fort sentiment cristià i franciscà, s'ha de reconèixer el contagi de Francesc d'Assís.

Per això podria escriure en aquesta ocasió: «Francesco ci insegna che chiunque vuol vivere cristianamente deve essere stato prima in rapporto intimo con Dio». A la Verna i a Le Carceri Papini entén que els autèntics profetes com Francesc vénen sempre del desert. Crist surt de trenta anys de vida retirada i de quaranta dies de lluita en el desert, i Pau també fa experiència de tres anys de desert a l'Àrabia Saudita.

Papini veu en Francesc d'Assís quelcom de revolucionari. Vol tornar l'honor als antics valors religiosos, però radicalment purificats

i no ho fa com inconformista. Amb la seva manera de vestir, els seus cabells, la seva condició de mendicant, el seu rostre esprimatxat, llença un fulminant repte al burgès materialisme del seu pare i dels seus amics i coneguts. Però Francesc no és un rebel, afirma Papini que –com sentenciarà polèmicament Sartre– deixi intactes els abusos i injustícies de

la societat. Vol divulgar ideals que no estaborneixen, sinó que entusiasmen. Papini veu un Francesc que comunica tot el que ell prèviament havia meditat en els eremitoris de Le Carceri, Fonte Colombo, la Verna, etc. Per això dirà: «Nel deserto chi legge la Bibbia permeato di grazia non apporterà nulla di nuovo alla ricerca biblica ma riuscirà a trasformare il mondo in senso biblico».

Tot demostra que Papini no estava lluny dels ideals de Francesc d'Assís. Es pot dir que fou fixat un encontre, que fou una cita d'intel·ligència i d'amor.

La trobada a la Verna amb el Poverello

Fou a l'estiu de 1911. Feia quatre anys que el jove escriptor florentí s'havia casat i ja havia esdevingut pare dues vegades: de Viola en 1908 i de Gioconda en 1910.

Papini s'havia traslladat a viure a Bulciano, a l'alta vall tiberina, no gaire lluny de la Verna. Hi anava ja abans de fixar-hi la residència, per respirar la tranquil·litat i l'aire pur que no trobava en la seva nativa Florència. A l'estiu de 1911 ens diu que fou portat «con dolce violenza dalla buona e amata moglie», a visitar el lloc on Francesc fou estigmatitzat. Allà es trobà amb el P. Francesco Sarri, franciscà menor, i professor dels joves aspirants a la vida religiosa. Entre els dos, que abans no es coneixien, nasqué una discussió essencialment històrico-intel·lectual. Papini, sense gaire fonament, defensava que sant Francesc era contrari a l'estudi per part dels seus frares, mentre que Sarri argumentativament defensava el contrari.

Probablement aquest fou el primer encontre de Papini amb Francesc d'Assís, llevat d'aquell que havia tingut amb ell per mitjà dels llibres i dels seus seguidors actuals. Quan pujà a la Verna portava ja un fort bagatge d'estudis pel que fa al franciscanisme, com ho proven les llargues i apassionades discussions que sostenia amb el P. Sarri sobre l'estudi i la pobresa franciscana.

Papini s'adona llegint les fonts franciscanes que el Poverello, com Jesús, és certament un poeta, que maneja els símbols amb gran domini. Les seves imatges arriben directament al poble senzill. A la Verna Papini descobreix quin fou el centre del moviment de Francesc. No la pobresa, no el dejuni ni la penitència: el centre fou Crist. No les seves paraules, sinó la seva persona. Les paraules perden molt de la seva eficàcia si són separades d'aquell que les pronuncia. Papini considera que per a Francesc l'Evangelí no és un llibre calat del cel. Darrere les paraules i les paràboles, darrere el discurs de la Muntanya hi havia una persona, una persona que Francesc estimava i en la qual creia. Per això pot afirmar en *Italia mia*:

«Quelli che meglio riuscirono ad avvicinarsi ancora viventi alla persona di Gesù sono quei cristiani che la Chiesa chiama santi e uno dei santi che ebbe più distinta coscienza del dover prendere Cristo a modello fu Francesco d'Assisi... Non si può capire Francesco senza rifarsi, come sempre, da Cristo. Perché in Francesco si vede in forma più risaltante il segreto della santità e la legge dell'imitazione necessaria.»

A la primeria del seu encontre amb Francesc d'Assís Papini assaboria amb gran fruïció *I Fioretti di San Francesco*, sembla de l'edició curada pel P. Bernardo Bughetti, *I Fioretti di San Francesco*, Quaracchi 1926. Al nostre escriptor florentí l'admirava aquesta preciosa col·lecció d'exemples i anècdotes de la vida del Poverello, divulgats a finals del segle XIV per un desconegut toscà, que els manlleva quasi tots dels *Actus beati Francisci et sociorum eius*, compostos probablement per Ugolino da Montegiorgio entre el 1327 i el 1340.

Papini llegeix amb entusiasme i fruïció *I Fioretti* com a reconstrucció preciosa de l'ambient franciscà. Veu en aquesta obra, com és realment, un recull lliure d'episodis que ha fet el seu camí i que ha entrat a fer part de la literatura mundial. *I Fioretti* no han de ser llegits, com diu Papini, per la seva fiabilitat històrica, sinó per fruir de la simplicitat, de la fe i del perfum místic que emanen i que deriven indubtablement del Francesc històric.